

SHAXS RAWAJLANIWINDA MOTIVATSIYANIN ORNI

Sagindikova. N.J

Qoraqalpoq Davlat Universiteti (DSc), docent.

Erejepova Indira

Qoraqalpoq Davlat Universiteti Psixologiya 4-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14278972>

Annotatsiya. *Bul maqalada shaxstın rawajlanıwında motivatsiyanın ornı hám F. Gertsberg teóriyası motivatsiyanın topardaǵı ahmiyeti haqqında so'z etiledi*

Tayanış sózler. *Motiv, mutajlik, minez-qulıq, motivator, gigiyenik faktorlar, sırtqı hám ishki motiv, maqset, iskerlik.*

Motiv — shaxstı háreketke hám iskerlikke úndewshi, mútajliktiń joqarı forması retinde payda bolıwshi ishki faktor esaplanadı. Bul insannıń shaxsiy mutajlikleri qızıǵıwları qálewlerge tiykarlanǵan boladı. [6, 40]

Motivtiń amelge asıwı tómendegi proceslerdi óz ishine aladı. Mutajlik-motiv-hareket-maqset. Bunda motiv mútajlik negizinde payda boladı hám qalıpleseı. Motivtiń turaqlasıwı yaǵnıy motivatsiyanıń hareketleniwine alıp keledi. Hareket arqalı maqsetke erisedi. Mısalı etip aytatuǵın bolsaq, oqıwshı oqıw motivinde joqarı oqıw ornına kiriw ushin oqıwǵa kiriw mútajligi payda boladı hám sol mutajlikti qandırıw ushin insanda motiv payda boladı. Yaǵnıy ozinen u'lken adamlardıń talaba bolǵanlıǵın ko'rip háreket qılıwı. Kitaplardı oqıp, oz ustinde islep, bilimler alıp maqsetke erisedi.

Insannıń motivler du'zilisin, olardıń tiykarǵı funkciyanal mexanizmlerinde rawajlanıw procesine baǵdarlanıwınıń strategik rejesin islep shıǵıw mashqalasın psixologiyalıq tárepten tusındırıw ushin balanıń psixik rawajlanıw analizinde ózine mas taktıl jantasıwı maqul.[2,219]

Bul tusinikke qaraǵanda, hár qanday iskerlik málim bir motivler tásirinde ju'zege keledi hám jeterli shárt-shárayatlar jaratılǵanda ǵana ámelge asiriladi. Sonıń ushin da tálim procesinde o'zlestiriw, iyelew hám u'yreniwdi ámelge asiriwdi támiynlewi kerek dep oylayman Motivatsiya-insan iskerliginiń qandayda bir maqsetti orınlawǵa sebep bolıwshi hám insan xızmetine baǵdarlanǵan anıq mu'tajlikler. Tu'rli motivler bara-bara óz ara baylanisli hám bir-birin ulıwmalastirip baradi hám aqirında bir pu'tin dizim ju'zege keledi.

Motivatsiya diziminiń rawajlanıw procesinde tek motivatsiya turaqlıǵı emes, bálkim motivatsiyalardı ańlaw siyaqlı shártler orınlanıwın talap etedi. Shaxstıń motiv sheńberi onıń mútajliklerinde, shıdamlılıqlıq sapalarında hám funktsional múmkinshiliklerinde óz ko'rınisin tabadı. Motivlasqan sistemanıń quramların ámeliyatda ju'zege shıǵarıwshı tek ǵana iskerlikti anıqlaw menen sheklenip qalmastan, bálkim iskerliginiń keyingi perspektivlı rawajlanıwı yamasa onıń basqa tarawlar menen ıslesip ketiw múmkinshiligi dárejesin de belgileydi.

Biraq arnawlı bir insannıń funksional múmkinshiligi, iskerligi hám tap sol iskerliginiń ob'ektiv tárepleriniń ayqın ju'zege shıǵıwı shaxs motivatsiyasınıń turaqlasıwı, rawajlanıwına jo'nelgenligiligi iskerliginiń ob'ektiv shárt-sharayatına iykemlesip baradı. Ulıwma qalıplesiw procesi, shaxstıń rawajlanıw motiviniń iskerligine, iskerliginiń bolsa motivatsiyaǵa o'z ara tásirini menen xarakterlenedi, bizińshe, usı tásiridin ko'rsetkishini, kriteriya wazıypasın atqaradı. [3,156]

Sonida aytıp o'tiw kerek motivlerdın shaxsta rawajlanıwı sebepli tárbiyalıq talaplardı talap etiwde, mıtajliklerdi qayta ko'riwde, minez-xulıq qağıydaları, shaxstın bolmıs penen mu'nasebeti sıyaqlılarda o'zgerisler júz beredi.

Motivatsiya mexanizmi shaxs rawajlanıw sapasın qayta qurıw, olardı rawajlandırıw procesiniń aktivlesiwı formasında júzege shıǵadı, sol menen birge, insan kámal tabıw procesine, iskerlik ortalıǵı hám sharayatı áste aqırın yamasa tez o'zgeriwı shaxs motivlerdın rawajlanıwshı, turaqlasıwı sıyaqlı faktorlarǵa tásir etedi. Bul orında aytıp otiw kerer shaxs rawajlanıwında motivatsiya ornında iskerligi aktiv jaǵday esaplanıwı, ámeldegi mıtajlikler, qızıǵıwshılıqlar sheńberindegi psixologiyalıq jaǵdaylardan uzaqlasıp baradı, soń jańa qızıǵıwshılıq, mıtajlik hám umtılwılardı qalıplesedi, motivler mánisi hám sırtqı kórinislerdi o'zgeriwı mumkin. [4,148]

Joqarida aytıp otılǵandey shaxs rawajlanıw motivatsiya dárejesi tekǵana mıtajliklerdın bar ekenligine, bálki onıń bul mıtajliklerdi qandırıwǵa qanshelli tayın ekenligine baylanıslı dep oylayman

Shaxstın motivatsiya tarawında F. Gersbergin Eki topar faktorlar teoriyası

Bul teoriya uzaq waqıttan berli klassik, shaxslıq motivatsiya teoriyası dep ataladı, menejment yamasa xızmetkerlerdi basqarıwdın qandayda bir standart kursi onıń tiykarǵı qağıydaların esapqa almastan ámelge asırılmaydı. Teoriyanıń mánisi jumısshınıń ekonomikalıq turpayına tásir etiwshı faktorlardı ajratıw bolıp tabıladı Birinshi topar faktorları "motivatorlar".

Bularǵa xızmetkerdın jumıs jayında ózin ózi ańǵarıw, kásiplik ósiw, tabıs, lawazımǵa kóteriliw, tán alınıwı hám juwapkerligi kiredi. Motivatorlar shaxstın motivatsiya maqsetlerine erisiw mıtajliklerin qandiradi.

Ekinshi topar faktorları - "gigienik". Buǵan tómendegiler kiredi: is haqısınıń ádalatlı bólistiriliwı, basqarıwdın texnikalıq tárepleri, miynet sharayatları, onıń isenimliliǵı hám turaqlılıǵın, sonıń menen birge, basqarıwdın ulıwma basqarıw usılı. Gigienik faktorlar insan mıtajliklerin qandiradi, qolaysız jaǵdaylardan qutılıwǵa járdem beredi.

Sonday etip, isten qanıǵıwı birinshi nábette motivatorlarning tásirini menen baylanıslı bolǵan faktorlar menen baylanıslı bolsa, isten narazılıq gigiena faktorlarınń nátiyjesi bolıp tabıladı.

F. Gertsberg teoriyasınıń tiykarǵı tezisi bul eki topar faktorlarınń shaxsqa túrlishe tásir etiwinde jatadı. Jumıstan qanıǵıwı motivatorlardın tásirini menen baylanıslı faktorlar sebepli júzege keledi, jumıstan narazılıq bolsa gigiena faktorlarınń nátiyjesi bolıp tabıladı. Anıqlap aytqanda, motivatorlar shaxstın motivatsiyası yaǵniy" jumıstı kemeytiwden kóre, isten qanıǵıwdı asırıw múmkinshiligi kóbirek" hám " isten narazılıqtı keltirip shıǵaratuǵın gigiena faktorları kemnen-kem jaǵdaylarda isten qanıǵıwdı amelge asırıwǵa járdem beredi". Sonday etip, qanıqpaslıq sezimi ushın higienik faktorlar, qanıǵıw sezimi ushın bolsa motivatorlar juwapker bolıp tabıladı. Insan miynetten qanıǵıw payda etiwı ushın oǵan motivatorlarning tásirin kúsheytiw, miynetke unamsız munasábette bolmawı ushın bolsa gigiyena faktorların aktivlestiriw zárúr.

F. Gertsberg tárepinen motivatsiyanıń eki tásirini modeli tiykarında qalıplesken shaxs motivatsiya tarawı hám miynet ónimliliǵın asırıw boyınsha ámeliy usınıslar:

"Qanıqarsız keyip hám delbeliklerdın aldın alıw motivatsion qanıǵıw hám psixik salamatlıqtı saqlaw sıyaqlı zárúrli bolıp tabıladı. " Yaǵniy, Gertsbergdın pikirine kóre, faktorlardın eki toparı kúsh tárepinen teń bolıp tabıladı.

Dóretiushilik jumisshılardıń natiyjeliligini maksimal dárejede asırıw ushın " motivatorlar" bolıwı kerek, gigienik faktorlar iskerlik natiyjeliligini asırıwǵa járdem beriwı múmkin, lekin onıń maksimal sáwleleniwne alıp kelmeydi. [5,278]

Gerts Bergtin teoriyasına qosılaman yaǵniy bul teoriyada "Motivatorlar" sáwleleniw múmkinshiliklerinde qanshelli kem bolsa, gigienik sharayatlar sonshalıq jaqsı bolıwı kerekligin tusindirip o'tilgen. Yaǵniy insannın jumıs barısında qanshelli motivtin oyanıwı ham sırtqı tasiri gigiyenik sharayatlar menen islesiwı hám olardı basqıshpa basqısh u'yrenilip shıǵılǵan

Psixologiyalıq maǵliwmatlarǵa qaraǵanda, hár qanday iskerlik málim bir motivler tásirinde ju'zege keledi hám jeterli shárt-shárayatlar jaratılǵanda ǵana ámelge asiriladi. Sonıń ushın da tálim procesinde o'zlestiriw, iyelew hám u'yreniwdi ámelge asiriwdi támiynlew ushın shaxslarda oqıw motivleri bar bolıwı shárt. Bilim motivleri shaxstıń (subekttiń) gnesologik maqset qoyıw, yaǵniy biliw maqsetin qarar taptiriwǵa, bilim hám ko'nlikpelerdi iyelewge jo'neltiredi. Ádetde bunday tu'r motivler teoriyalıq maǵliwmatlardıń kórsetiwinshe, sırtqı hám ishki ati menen atalıp, belgili bir tárepti ju'zege keltiredi.

Sırtqı motivler jazalaw, qáwip-qáterdi talap qiliw, niyet, qálew, istak siyaqlı qozǵatiwshılar tásirinde ju'zege keledi. Sırtqı motivler táhiri menen tálim processinde bilim hám kónlikpelerdi iyelewde qıynshılıqlar kelip shıǵadi, olar tiykarǵı maqsetti ámelge asırıwǵa tosqınlıq etedi. Mısalı, kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardı oqıw emes, bálkim oyın iskerligi kóbirek qızıqtiradi. Usı jaǵdayda oqıtıwshınıń olardı oqıwǵa tartıw niyeti oqıwshılardıń oyın maqseti ámelge asiwına kesent beriwı múmkin. Yaǵniy oqıtıwshi oqıwshılarda sabaq procesinde motiv beriwı kerek.

Sebebi motivatsiya berilmese, oqıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıqtı asirmasa, oqıwshılarda bilim procesi to'menlesedi hám oyın xizmetine berilip ketedi. Ishki motivlar toparına individual ózgeshelikke motivler kiredi, olar oqıwshı shaxsta oqıwǵa salıstırǵanda individual maqsetti ámelge asiratuǵın qozǵalıw negizinde payda baladı. Mısalı, bilimge qızıǵıwshılıqtıń payda bolıwı shaxstıń ruwxıy dárejesin asırıw ushın odaǵı umtılıwıların jetilisiwi bolıp tabıladı.[5,281]. Sırtqı motivler hám ishki motivlar arasındagi baylanıslı boladı. Ko'birek shaxslarda ishki motivi kushlirek boladı, yaǵniy ishki intuıcası arqalı oqıw motivlerine bolǵan qızıǵıwshılıǵı artadı.

Psixologiya páninde shaxs rawajlanıw motivin asiriw yamasa kútiw jámiyettiń shaxsqa mu'nasábetiniń ańlatılıw mexanizmleri jatadı. Etnopsixologiyalıq stereotiplerde u'yqasqan minez-xulıq belgileri hám iskerliginiń formaları ayırıqshalıqqa iye. Ádetde, adamlar bir jaslı bala tik júriwi kerek dep esaplaydı hám olar bunı baladan ku'tgenligi sebepli oǵan bólek munasábette boladı.

Psixologiyada kútiw talap túsinigi ayırıqsha bolıp, iskerlik júzege keliwi ushın ulıwma ortalıq jaratadı. [1,104b]

Juwmaqlap aytqanda, buǵan uqsas motivatsiyalardıń tásirinde oqıw processinde tartıslı, qarama-qarsılıqlı jaǵdaylar júzege kelmeydi. Álbette, bunday taypaǵa tiyisli motivler payda bolıwına qaramay, geyde qıynshılıqlar payda bolıwı itimal, sebebi bilimlerdi ózlestiriw ushın shıdamlılıqlıq zor beriwge tuwrı keledi. F. Gertsbergtin teoriyasında shaxs motivaciyasının ózeǵin quraytuǵın pozitsiyasin tiykarlawǵa múmkinshilik beredi. Sonday eken, shaxsiyat o'zgesheliklerin bilip, insannıń motivatsion salasın hár tárepleme bahalaw múmkin hám motivatsion tarawdı úyrenemiz.

REFERENCES

1. Davletshin M. G. «Umumiy psixologiya» Toshkent-2000y. 104-bet
2. Ğ oziyev E. Psixologiya. Mirzo Ulugʻbek Nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Toshkent- 2000y. 219-bet
3. Ильин Е. Р. "Мотивация Психология" М- 2002г 156-bet
4. Goziev E. Psixologiya. Mirzo Ulugʻbek Nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Toshkent-2004y. 148-bet
5. Sagindikova, N. J. "FACTOR ANALYSIS OF GENDER CHARACTERISTICS OF STUDENTS'RESPONSIBILITY FOR LEARNING ACTIVITIES." Journal of Positive School Psychology 6.2 (2022): 3388-3395.
6. Karimova V.M. "Psixologiya" Toshkent Davlat Iqtisodiyat Universiteti Toshkent-2014y. 40- bet
7. Сагиндикова, Наргиза. "РАЗРАБОТКА СТРУКТУРНОЙ СТРУКТУРЫ ГЕНДЕРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА." Академические исследования в современной науке 2.24 (2023): 169-174.
8. Сагиндикова, Н. Ж. "К вопросу об ответственности студентов в учебной деятельности." Казанский педагогический журнал 5 (106) (2014): 155-162.
9. Nargiza, Sagindikova. "STUDENTS'SELF-CONFIDENCE AND MOTIVATION FEATURES IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences 2016 (2016).
10. Сагиндикова, Н. Ж. "Психологияда ижтимоий масъулиятнинг ўрганилиши." Современное образование (Узбекистан) 2 (2017): 41-46.
11. Сагиндикова, Н. Д. Ж. "ОСОБЕННОСТИ САМОУВЕРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ." PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет 2: 100-102.
12. Сагиндикова, Н. "ПСИХОЛОГИЯДА "ЛОКУС ТЕКСЕРИЎ" КОНЦЕПЦИЯСИНЫҢ ИЗЕРТЛЕНИЎИ Сагиндикова НЖ." ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА 31.2 (2016): 58-60.
13. Daribaev, Atabay, and Nazrgiza Sagindikova. "HISTORY OF PSYCHOLOGY." Modern Science and Research 3.1 (2024): 1162-1166.
14. Sagindikov, J. N. "TAKE RESPONSIBILITY IN STUDENT LIFE." Modern Science and Research 3.1 (2024): 1038-1042.
15. Sagindikova, N. J. "THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF GENDER RESPONSIBILITY." International Scientific and Current Research Conferences. 2023.
16. SAGINDIKOVA, NARGIZA. "RESPONSIBILITY AND ITS MANIFESTATION IN YOUTH PSYCHOLOGY."
17. Turdimuratova, S. B., and N. J. Sagindikova. "PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA." Modern Science and Research 3.7 (2024).
18. Sagindikova, N. J. "RESEARCHING THE ESSENCE OF GENDER IN PSYCHOLOGY." Modern Science and Research 3.1 (2024): 999-1003.